

Preporuke za poboljšanje budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu



BROŠURA ZA
NEVLADINE
ORGANIZACIJE
I GRAĐANSTVO

2014.

Impresum

Izdavač: Fondacija "Centar za zastupanje građanskih interesa"

Za izdavača: Damir Mehmedbašić, izvršni direktor Fondacije CPI

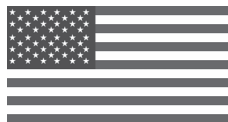
Autor: Aleksandra Banović

DTP: Dževad Pejdah

Štampa: Grafika Šaran

Tiraž: 40 primjeraka

Mjesto i godina izdanja: Sarajevo, 2014.



Ovaj projekat je omogućila velikodušna podrška američkog naroda putem Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni ovdje ne održavaju nužno stav Američke ambasade ili Vlade SAD, već isključivo autora.



Sadržaj

Uvod	5
O Fondaciji	5
O istraživanju otvorenosti budžetskog procesa u Bosni i Hercegovini – Open Budget Survey	5
1. Analiza otvorenosti budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu	7
1.1. Dobre strane budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu	7
1.2. Preporuke za poboljšanje budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu i analiza najznačajnijih dokumenta u budžetskom procesu	8
1.2.1. Dokument okvirnog budžeta (DOB)	8
1.2.2. Prijedlog budžeta	9
1.2.3. Usvojeni budžet	15
1.2.4. Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta	16
1.2.5. Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta	17
1.2.6. Revizorski izvještaji	18
2. Izvještaji koji bi trebali biti dio budžetskog procesa u Bosni i Hercegovini	19
2.1. Budžet za građane	19
2.2. Polugodišnji pregled budžeta	20
Zaključak	22



Uvod

O Fondaciji

Fondacija "Centar za zastupanje građanskih interesa" je nevladina, nepolitička i neprofitna organizacija, osnovana u Sarajevu 2009. godine. Fondacija se bavi podrškom izgradnji civilnog društva i edukacijom kroz obuke profesionalaca i ostalih nevladinih organizacija, promocijom u pravcu jačanja građanske hrabrosti i građanskih inicijativa i inicijativa mladih, samostalno ili u saradnji sa državnim institucijama Bosne i Hercegovine, lokalnim i međunarodnim institucijama i organizacijama. Sveobuhvatni cilj Fondacije CPI jeste upoznavanje i približavanje pitanja javnih finansija što većem broju građana u Bosni i Hercegovini, te njihova animacija u pravcu povećanja učešća u procesima upravljanja javnim novcem.

Fondacija CPI je 2009. godine provela anketu koja je imala za cilj da pokaže koliko građani Bosni i Hercegovini poznaju oblast javnih finansija. Anketom je obuhvaćeno 1000 građana Bosne i Hercegovine starijih od 18 godina. Rezultati su pokazali da većina građana ne poznaje budžetski proces u Bosni i Hercegovini, niti pitanja koja se odnose na područje upravljanja javnim finansijama. Tako 89,8% ispitanika nije upoznato koliko je novca prikupljeno na svim razinama vlasti u BiH u toku 2008. godine, 76% ispitanika ne zna koja institucija priprema prijedlog entitetskog budžeta, a 96,4% ispitanika ne zna koliko procenata od ukupnih primanja četveročlana porodica uplaćuje na račun budžeta i javnih fondova.

Kada uzmemo u obzir rezultate ove ankete, veoma je jasno da građani nisu upoznati sa procesom izrade i usvajanja budžeta, te da teško mogu zauzeti značajnu ulogu u tom procesu. Sve navedene činjenice bile su poticaj da Fondacija CPI nastavi sa radom i pokuša potaknuti građane na aktivnije učešće u budžetskom procesu, ali i nadležne institucije da procese budžetiranja u Bosni i Hercegovini učine transparentnijim i odgovornijim.

O istraživanju otvorenosti budžetskog procesa u BiH – Open Budget Survey

Globalno istraživanje o otvorenosti budžetskog procesa (Open Budget Survey) bavi se uporednim i redovitim mjerenjem budžetske transparentnosti i odgovornosti. Navedeno istraživanje u saradnji sa organizacijom International Budget Partnership sprovode ekspertne organizacije i predstavnici civilnog društva u stotinu zemalja svijeta, a u Bosni i Hercegovini ga sprovodi Fondacija CPI. Istraživanje o otvorenosti budžetskog procesa (Open Budget Survey) sprovedeno je prvi put u 2012. godiniza svih 14 razina vlasti u Bosni i Hercegovini. Metodologija OBS-a podrazumijeva ispunjavanje upitnika na osnovu kojeg se putem Indeksa otvorenosti budžeta (Open Budget Index) određena zemlja rangira na ljestvici od 1 do 100.



Upitnik koji se koristi za izračunavanje indeksa otvorenosti budžeta značajan je iz dva ključna razloga. Prije svega, upitnik definira internacionalne standarde koji predstavljaju primjere dobre budžetske prakse, a metodologija korištena u upitniku omogućava istraživanje budžetske transparentnosti i odgovornosti. Primjenom ove metodologije omogućena je i poredba budžetske transparentnosti i odgovornosti između zemalja širom svijeta. Upitnik se sastoji od 5 glavnih poglavlja koja sadrže 125 pitanja. Od drugog do petog poglavlja pitanja su grupirana u četiri kategorije, a to su pitanja koja se odnose na sadržaj prijedloga budžeta i drugih budžetskih dokumenata, na tok budžetskog procesa, na zakonski i vremenski okvir budžetskog procesa, i uključenost javnosti u budžetski proces.

Prvo poglavlje upitnika odnosi se na utvrđivanje ključnih budžetskih dokumenata koje vlast izdaje ili ne izdaje u toku budžetskog procesa, a to su:

- 1. Dokument okvirnog budžeta*
- 2. Prijedlog budžeta s pratećom dokumentacijom*
- 3. Usvojeni budžet*
- 4. Budžet za građane*
- 5. Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta*
- 6. Polugodišnji pregled budžeta*
- 7. Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta*
- 8. Revizorski izvještaj*

U drugom poglavlju poseban naglasak stavljen je na prijedlog budžeta, obzirom da je upravo prijedlog budžeta pokazatelj kako će vlada prikupiti i potrošiti sredstva da bi realizirala svoje ekonomske i socijalne programe i ciljeve. Ono što se dešava sa prijedlogom budžeta obično se odražava i na sve ostale dokumente u budžetskom procesu. Sve navedeno ujedno je i razlog zbog kojeg bi prijedlog budžeta trebao biti podvrgnut detaljnim analizama i raspravama kako u javnosti tako i u nadležnim institucijama.

Treće poglavlje procjenjuje nivo transparentnosti u svim fazama budžetskog procesa. Dakle, koji su to dokumenti koji bi trebali biti dostupni građanima i u kojoj fazi budžetskog procesa bi oni trebali biti dostupni. Svi budžetski dokumenti nakon što prođu zakonske procedure i budu usvojeni od nadležnih institucija morali bi biti dostupni javnosti.

Četvrto poglavlje odnosi se na zakonsku regulativu kojom je reguliran budžetski proces, ko je odgovoran za donošenje i usvajanje budžeta, kako se vrše izmjene budžeta, koje su zakonske procedure, kolika je i kakva uloga zakonodavne vlasti u budžetskom procesu itd.

Peto poglavlje odnosi se na napore vlasti da uključi javnost u sam proces budžetiranja, kako donošenje tako i izvršenja budžeta, te analizira koji su to mehanizmi dostupni javnosti kako bi ona mogla uzeti aktivno učešće u budžetskom procesu.



Ovaj upitnik namijenjen je prije svega da pomogne istraživačima i organizacijama civilnog društva kako bi utvrdili dostupnost informacija u svim fazama budžetskog procesa, jesu li te informacije plasirane javnosti na vrijeme, i jesu li dostupne javnosti u punom obimu. OBS predstavlja još jedan od uložениh napora kako bi se skrenula pažnja na značaj otvorenog i transparentnog budžetiranja, kako na regionalnom tako i na globalnom nivou.

1. Analiza otvorenosti budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu

1.1. Dobre strane budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu

U istraživanju o otvorenosti budžetskog procesa za 2012. godinu Unsko-sanski kanton ostvario je 27 bodova, ispred Srednjobosanskog i Zapadnohercegovačkog kantona. U odnosu na rezultate koje su ostvarili drugi kantoni u BiH, Unsko-sanski kanton nalazi se pri samom dnu poretka, i prema rangiranju International Budget Partnership-a navedeni kanton spada u red onih koji objavljuju minimalne informacije. Jedan od najbitnijih faktora koji je uticao na ovakav rezultat jeste to što nismo uspjeli doći do Obrazloženja prijedloga budžeta Unsko-sanskog kantona, a upravo analizi prijedloga budžeta i prateće dokumentacije posvećeno je najviše pažnje u upitniku o otvorenosti budžetskog procesa, na osnovu kojeg se računa Index otvorenosti budžeta. Obzirom da nismo uspjeli doći do obrazloženja prijedloga budžeta analizirali smo samo prijedlog budžeta bez prateće dokumentacije, a to se u konačnici uveliko odrazilo na ostvareni broj bodova i krajnji rezultat. U nastavku su prezentirani najznačajniji zaključci do kojih se došlo analizom budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu.

Kao primjere onoga što International Budget Partnership smatra dobrom budžetskom praksom u budžetskom procesu Unsko-sanskog kantona možemo istaći sljedeće:

- Budžetski dokumenti dostupni su građanima (izuzev obrazloženja prijedloga budžeta);
- Rokovi za formulaciju i objavljivanje budžeta i ostalih budžetskih dokumenata jasno su precizirani Zakonom o budžetima u Federaciji BiH;
- Dokument okvirnog budžeta:
 - Dokument okvirnog budžeta je objavljen;
 - U DOB-u su sadržani makroekonomski i fiskalni okviri;
 - U DOB-u su sadržane politike i prioritete koji su osnova za kreiranje budžeta;
- Prijedlog budžeta USK sadrži:
 - Ekonomsku klasifikaciju rashoda za tekuću budžetsku godinu;
 - Podatke o prihodima za tekuću budžetsku godinu;
 - Ekonomsku klasifikaciju rashoda za jednu godinu prije tekuće budžetske godine;
 - Podatke o planiranim prihodima za jednu godinu prije tekuće budžetske godine;



- Stvarno izvršenje prihoda i rashoda za prethodnu budžetsku godinu;
- Podatke o prihodima i rashodima za tekuću budžetsku godinu koji su klasificirani i prezentirani tako da omogućavaju nesmetanu poredbu sa podacima iz prethodnih godina;
- Podatke o izdacima za kamate po dugu;
- Transfere različitim nivoima vlasti;
- Transfere javnim preduzećima;
- Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta:
 - Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta su objavljeni;
 - U kvartalnim izvještajima navedeno je izvršenje svih prihoda i rashoda za dati kvartal;
 - Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta objavljeni su dva mjeseca nakon završenog kvartala o kojem izvještavaju;
- Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta:
 - Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta je objavljen;
 - Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta objavljen je šest mjeseci nakon završetka budžetske godine;
 - U godišnjem izvještaju o izvršenju budžeta pojašnjena je razlika između planiranih i izvršenih prihoda i rashoda;
- Revizorski izvještaji:
 - Revizorski izvještaji se objavljuju;
 - Ured za reviziju samostalno odlučuje o planu revizije;
 - Svaki revizorski izvještaj sadrži osvrt na postupanje po preporukama iz prethodnog izvještaja;

1.2. Preporuke za poboljšanje budžetskog procesa u Unsko-sanskom kantonu i analiza najznačajnijih dokumenta u budžetskom procesu

1.2.1. Dokument okvirnog budžeta (DOB)

Izdavanje dokumenta okvirnog budžeta pruža značajnu priliku organizacijama civilnog društva da se uključe u budžetski proces. DOB se obično izdaje u trenutku kada organizacije civilnog društva imaju najbolju priliku da utiču na konačnu verziju prijedloga budžeta, obzirom da obično ostaje dovoljno vremena za raspravu sa resornim ministarstvima i ministarstvima finansija o programskim detaljima, smjernicama za formulaciju i provedbu politika, kao i o budžetskim prioritetima.

Dokument okvirnog budžeta se usvaja svake godine u junu za trogodišnji period, a svoje DOB-ove usvaja državna, entitetske, kantonalne i vlada Brčko Distrikta. DOB-ovi prikazuju srednjoročne makroekonomske pretpostavke i projekcije, srednjoročne fiskalne projekcije, srednjoročnu fiskalnu strategiju, prioritete potrošnje, te gornje granice rashoda za narednu budžetsku godinu i preliminarne procjene za sljedeće dvije godine.



DOB-ovi predstavljaju prednacrt godišnjih budžeta koji se usvajaju krajem kalendarske godine za narednu godinu. U okviru svojih zahtjeva za sredstvima u DOB-ovima, budžetski korisnici prezentiraju svoje zahtjeve unakrsno po ekonomskim kategorijama i u programskom formatu, tj. prezentiraju koliko je sredstava potrebno svakom od programa i aktivnosti, te koji su očekivani rezultati koji se trebaju postići tim sredstvima. To omogućava ministrima, vladi, parlamentu i javnosti da ocijene koje aktivnosti i programi se finansiraju novcem poreskih obveznika i da mjere učinke tih programa, tj. da ocijene da li program pruža očekivanu vrijednost za uloženi novac.

U zemljama u kojim vlada izdaje dobro formuliran i kreiran dokument okvirnog budžeta, izdavanje ovog dokumenta organizacijama civilnog društva daje ključnu priliku da utiču na vladine politike i rasprave o budžetu. Čak i kada organizacije civilnog društva nemaju dovoljno internih kapaciteta ili informacija da analiziraju pretpostavke na kojima se temelji dokument okvirnog budžeta, navedene organizacije mogu koristiti analize koje su sprovele relevantne međunarodnefinansijskeinstitucije, te ta izvješća koristiti kao argument za odobravanje ili kritikupretpostavki i projekcija koje je izradila vlada.

Prema Zakonu o budžetima u Federaciji BiH, vlada razmatra i usvaja DOB do 30. juna tekuće godine, zajedno sa srednjoročnim okvirom rashoda za tri godine. Dokument okvirnog budžeta Unsko-sanskog kantona koji smo analizirali objavljen je u julu, dakle objavljen je sa zakašnjenjem u odnosu na ono što je predviđeno zakonom. Kao što smo već naveli, DOB Unsko-sanskog kantona sadrži makroekonomski i fiskalni okvir, kao i politike i prioritete koji su osnova za kreiranje budžeta.

1.2.2. Prijedlog budžeta

U većini zemalja pitanje budžeta privuče najviše pažnje u trenutku kada izvršna vlast objavi predloženi budžet parlamentu i javnosti. Prijedlog budžeta predstavlja planove vlade da prikupi prihode putem poreza i drugih izvora, te troši ta sredstva na svoje prioritete sprovodeći tako ciljeve politika u djela.

Detaljna procjena prijedloga budžeta kada je objavljen od strane izvršne vlasti može pomoći organizacijama civilnog društva i javnosti da identificiraju određena važna pitanja na kojima će se trebati raditi u daljem toku budžetskog ciklusa. Također, organizacije civilnog društva mogu prezentirati svoje analize prijedloga budžeta zakonodavnoj vlasti, te na taj način pružiti podršku zakonodavnoj vlasti pri vođenju rasprava o budžetu.

Nevladine organizacije mogu se opredijeliti i za analizu i fokusiranje na određene sektore i područja ekonomije za koje je u predloženom budžetu planiran određeni iznos novca. Analize se mogu odnositi i na neke od sektora kao što su zdravstvo, obrazovanje, te njihovo poređenju sa drugim sektorima. Navedene poredbe mogu pokazati koliko se izdvaja za vojsku u odnosu na socijalna davanja, te koliko su izdvajanja za određeni sektor opravdana ili nisu.



Analizom prijedloga budžeta može se utvrditi i uticaj prijedloga budžeta na različite društvene grupe. Jedan od načina da se izvrši analiza jeste da se procijeni koliko je od ukupnih izdvajanja iz budžeta konkretno namijenjeno za programe i projekte koji bi trebali pomoći najugroženijim kategorijama stanovništva. Druga vrsta analize može se odnositi na to da organizacije civilnog društva promatraju uticaj prijedloga budžeta na baš određenu kategoriju stanovništva, kao što su rasne i nacionalne manjine, starija populacija itd.

Veoma je važno preispitati i analizirati uticaj prijedloga budžeta na deficit i državni dug, inflaciju, ekonomski rast i zapošljavanje. Fiskalna analiza je osnova analize budžeta, obzirom da fiskalni i ekonomski problemi i pitanja utiču na iznos i kompoziciju sredstava koja su dodijeljena određenom sektoru ili programu. Studije koje propituju fiskalne i ekonomske probleme u predloženom budžetu, obično uključuju i analizu budžetskih ciljeva. Neka od glavnih pitanja nakoja treba obratiti pažnju su: da li su procjene prihoda i rashoda odgovorne i tačne, koji očekivani suficit ili deficit proizlazi iz prijedloga budžeta, te kako su sredstva raspoređene po ključnim ekonomskim sektorima? Ovakve analize doprinose da se budžetska sredstva rasporede na najefikasniji način.

Analizom Prijedloga budžeta USK došli smo do sljedećih preporuka za poboljšanje:

Prijedlog budžeta treba da sadrži:

- ***Programsko budžetiranje***

Budžet je primarni instrument kojim vlada raspolaze u implementaciji svojih politika. Naime, on predstavlja sredstvo kojim se vladini strateški ciljevi pretvaraju u usluge, programe i aktivnosti kojima će biti odgovoreno na socijalne i ekonomske potrebe građana. Dokumenti programskog budžeta omogućavaju budžetskim korisnicima da bolje prezentiraju kako će sredstva biti korištena, a vladi i parlamentu da donose kvalitetnije odluke o prioritetima raspodjele ograničenih sredstava prema aktivnostima i učincima. Nadalje, planiranje budžeta zasnovano na programskom formatu poboljšava transparentnost odluka o dodjeli sredstava ipovečava odgovornost vlade i rukovodilaca javnog sektora za učinke i rezultate budžetske potrošnje.

Programsko budžetiranje podrazumijeva da korisnici dobivaju sredstva na osnovu programa i rezultata koji će se tim programima postići, a ne na osnovu procjene sredstava po ekonomskim kategorijama (koliko je sredstava potrebno za plate, koliko za materijalne troškove itd.). Reforme na ovom planu su pokrenute ali konkretne rezultate smo uspjeli vidjeti samo na državnoj razini tj. na razini Bosne i Hercegovine (u Prijedlogu budžeta institucija BiH jasno su navedeni programi za svakog budžetskog korisnika).

Uvođenje programskog budžetiranja omogućilo bi da organizacije civilnog društva kroz budžetske cikluse kontinuirano prate da li se sredstva raspoređena po individualnim programima troše kao što je planirano, i da li finansirani programi ostvaruju svoje ciljeve. Ukoliko organizacije civilnog društva uoče neke devijacije između onoga što je planirano i onoga što je realizirano, tada mogu tražiti pojašnjenje od vlade.



Budžetskim korisnicima će biti potrebno nekoliko godina da formiraju baze podataka, prije nego što budu u mogućnosti u potpunosti i precizno mjeriti rezultate svojih aktivnosti. Potrebno je definirati strateške ciljeve, operativne ciljeve, kreirati mjere učinka i njihovu usklađenost sa programima, lica odgovorna za sprovedbu programa itd.

- ***Klasifikaciju po budžetskim korisnicima***

Budžetski korisnici su ministarstva, organi uprave i ostali koji su u budžetu uvršteni kao budžetski korisnici. Svaka od klasifikacija u budžetu ima svoje prednosti, bilo da je riječ o ekonomskoj, funkcionalnoj ili klasifikaciji rashoda po budžetskim korisnicima. Ono što je prednost klasifikacije po budžetskim korisnicima jeste što ovakav vid klasificiranja rashoda jasno ukazuje na to koje ministarstvo, agencija ili odjel je odgovoran za trošenje budžetskih sredstava. U Prijedlogu budžeta Unsko-sanskog kantona koji smo analizirali nije navedena klasifikacija rashoda po budžetskim korisnicima. Ovaj kanton je ujedno i jedini kanton u odnosu na sve ostale u Bosni i Hercegovini u čijem prijedlogu budžeta nije navedena klasifikacija rashoda po budžetskim korisnicima.

- ***Funkcionalnu klasifikaciju***

Funkcionalna klasifikacija odnosi se na sredstva iz budžeta klasificirana po namjeni za koju se troše. Zakon o budžetima Federacije BiH funkcionalnu klasifikaciju definira kao skup poslova, funkcija i programa Federacije, kantona, gradova i općina razvrstanih prema namjeni kojoj služe. Za razliku od klasifikacije po administrativnim jedinicama (budžetskim korisnicima) koja je uglavnom jedinstvena za svaku zemlju, ekonomska i funkcionalna klasifikacija bi trebale biti usklađene sa međunarodnim standardima. Neki od prijedloga budžeta koje smo analizirali u ovom istraživanju sadrže funkcionalnu klasifikaciju, ali sredstva koja se izdvajaju iz budžeta razvrstana su samo po glavnim kategorijama kao što su aktivnosti općih javnih službi, javni red i sigurnost, socijalna zaštita, ekonomske usluge, aktivnosti obrazovanja, zdravstvo itd. Međutim, kao što smo već naveli funkcionalna klasifikacija morala bi biti mnogo detaljnije razrađena i usklađena sa međunarodnim standardima. U Prijedlogu budžeta Unsko-sanskog kantona uopće nije navedena funkcionalna klasifikacija rashoda.

- ***Procjenu prihoda i rashoda za višegodišnji period***

Obzirom da se iz budžeta finansiraju uglavnom višegodišnji programi i da odluke o budžetu za tekuću godinu utiču na parametrebudućih budžeta, važno je izvršiti procjenu prihoda i rashoda za višegodišnji period, tj. nije navedena procjena prihoda i rashoda za najmanje dvije godine nakon tekuće budžetske godine, a kako to nalaže najbolja praksa. Kada su u pitanju rashodi po programima za višegodišnji period treba reći da ni oni nisu navedeni, obzirom da nije uvedeno programsko budžetiranje. Također, prijedlozi budžeta se velikim dijelom oslanjaju na budžete iz prethodnih godina, stoga je potrebno prezentirati širu sliku prihoda i rashoda. U



Prijedlogu budžeta USK nije navedena procjena prihoda i rashoda za dvije godine prije tekuće budžetske godine.

- ***Informaciju o ukupnom dugu i detaljnu kompoziciju duga***

Kada govorimo o kompoziciji duga treba reći da je Fondacija CPI analizom budžetskih dokumenata u BiH, na svim razinama vlasti, došla do zaključka da većina dokumenata ne sadrži informacije o ukupnom javnom dugu. Ni Prijedlog budžeta USK u tom smislu ne predstavlja izuzetak, obzirom da nije navedeno stvarno i ukupno zaduženje USK ni na početku a ni na kraju godine. Informacija o ukupnom dugu veoma je važna obzirom da je to jasan pokazatelj fiskalne pozicije u kojoj se nalazi određena razina vlasti.

U Prijedlogu budžeta USK navedene su fragmentirane informacije koje se odnose na kamate koje je potrebno isplatiti na osnovu duga, ali nigdje se ne objavljuje i ne ne vodi pod kojim uslovima su krediti dizani, koja je kamatna stopa, rok otplate itd. Navođenje ovih informacija omogućilo bi organizacijama civilnog društva i građanima da jasno vide i analiziraju zaduženost određene razine vlasti, te da imaju uvid da li je sve urađeno transparentno i po zakonu.

- ***Makroekonomsku prognozu i studije osjetljivosti***

Makroekonomija analizira faktore koji utječu na ekonomiju jedne zemlje u cjelini. Samim tim, makroekonomija analizira agregate koji su vezani za funkcioniranje pojedinačnih ekonomskih subjekata (produkata, potrošača, radnika) i zasebnih proizvodnih sektora (industrije, poljoprivrede, usluga), kao i dijelova (regiona) jedne zemlje. Tako na primjer, ako kreatori ekonomske (makroekonomske) politike promijene poreze, to će uticati na funkcioniranje preduzeća, proizvodnju i potrošnju, životni standard, investicije, budžete i budžetsku potrošnju, izvoz i uvoz. Također, stimulativan makroekonomski instrumentarij (ekonomska politika) u jednoj nacionalnoj ekonomiji povećat će proizvodnju, zaposlenost, izvoz itd. Naravno, i obrnuto - destimulativan ekonomski ambijent u jednoj ekonomiji (makroekonomiji) smanjuje investicije, proizvodnju, povećava nezaposlenost, pogoršava ekonomske odnose sa inostranstvom i sl. Sve promjene u makroekonomiji (ekonomskoj politici) odražavaju se na preduzeća, dohodak stanovništva, potrošnju, štednju, životni standard i sl.

Kako budžetska godina napreduje organizacije civilnog društva mogu analizirati promjene u ekonomiji koje su vezane za ekonomske pretpostavke. Navedene organizacije mogu analizirati da li su ispunjene prognoze o rastu bruto društvenog proizvoda, inflaciji, zapošljavanju i drugim ekonomskim indikatorima. Ako određene prognoze nisu ispunjene organizacije civilnog društva mogu analizirati promjene koje su nastale u odnosu na prvobitne prognoze. Ovakve analize daju mogućnost da se procijeni da li budžet pruža očekivani makroekonomski stimulans ili ograničenje.

Prema najboljoj praksi International Budget Partnership (IBP) smatra da bi se makroekonomske pretpostavke i prognoze trebale nalaziti u prijedlogu budžeta i pratećoj dokumentaciji. Dakle,





makroekonomske prognoze u prijedlozima budžeta trebale bi biti opsežno prezentirane, a ključne ekonomske pretpostavke jasno naznačene. S druge strane, studije osjetljivosti trebale bi pokazati kako bi se projekcija budžeta mijenjala u slučaju da se ispostavi da je makroekonomska prognoza bila pogrešna.

- ***Jasno razrađenu razliku između postojećih i novopredloženih politika, te kakav će to uticaj imati na prihode i rashode***

U budžetskim dokumentima politike i prioriteta veoma su slabo pojašnjeni i definirani. Također, nije navedeno kako se politike za tekuću budžetsku godinu razlikuju u odnosu na budžetske politike iz prethodnih godina i šta se novim politikama i programima želi postići, te kako će se određene promjene odraziti na prihode, tj. rashode. U određenoj budžetskoj godini većina prihoda i rashoda se izdvaja za nastavak već postojećih politika i programa, iako je za vrijeme rasprave o prijedlogu budžeta veći dio pažnje usmjeren na to da li predloženi budžet zagovara nastavak određenih politika, ukidanje nekog postojećeg programa ili uvođenje nekog novog programa, a što je obično popraćeno povećanjem odnosno smanjenjem prihoda ili rashoda. Stoga je za razumijevanje prijedloga budžeta veoma važno detaljno prezentirati razliku između postojećih i novopredloženih politika i programa, kako bi svaka promjena u budžetu bila argumentirana. U Prijedlogu budžeta USK nigdje nisu navedene i definirane politike i prioriteta iz prethodne budžetske godine, kao ni novopredložene politike i njihov uticaj na povećanje ili smanjenje prihoda/rashoda.

- ***Vanbudžetske fondove***

Vanbudžetski fondovi mogu varirati u obimu i djelokrugu, ali informacije koje su za njih vezane moraju biti na raspolaganju javnosti kako bi se imao jasan uvid u fiskalnu poziciju vlade. U određenim slučajevima izdvajanje vanbudžetskih fondova služi u legitimne političke svrhe, te su finansije i aktivnosti ovih fondova jasno i transparentno dokumentovane. Dok se sa druge strane izdvajanje vanbudžetskih fondova koristi za skrivanje određenih poteza, te se ne zna gotovo ništa o vanbudžetskim fondovima, njihovim finansijama i aktivnostima.

Vanbudžetski fondovi, kao ni bilo kakvi izvještaji o navedenim fondovima, uglavnom nisu dio budžetske dokumentacije, te je jedan od takvih primjera i USK. Nigdje se ne navodi kojim se to vanbudžetskim fondovima raspolaže, kako posluju, ni koje su njihove aktivnosti. Dakle, trebalo bi biti naveden finansijski plan vanbudžetskih fondova, koji će se sastojati od općeg dijela i posebnog dijela, u kojem su iskazani prihodi i primici kao i rashodi i izdaci raspoređeni u tekuće i razvojne programe.

Vanbudžetski fond je pravno lice, utemeljeno na osnovu zakona, koje se finansira iz namjenskih poreza i neporeznih prihoda, odnosno doprinosa. Vanbudžetskim fondovima u BiH smatraju se penzijsko-invalidski fond, zdravstveni fond, fond za zapošljavanje, kao i drugi fondovi uspostavljeni po zakonu.





• **Informacije o finansijskoj i nefinansijskoj imovini**

U Prijedlogu budžeta Unsko-sanskog kantona navedeni su prihodi od finansijske i nefinansijske imovine. Nigdje se, a kako bi to podrazumijevala najbolja praksa, ne navodi klasifikacija imovine po glavnim tipovima, istorijske informacije o imovini, vrijednost imovine, sažetak popisa iz registra imovine itd.

Finansijsku imovinu treba klasificirati po glavnim vrstama, uključujući gotovinu, vrijednosnice koje se mogu plasirati na tržište, ulaganja u preduzeća i zajmove date drugim subjektima. Finansijsku imovinu treba vrednovati po tržišnoj vrijednosti. Nefinansijska imovina, uključujući i nekretnine i opremu, također treba biti klasificirana i evidentirana u budžetu.

• **Garancije**

Državne garancije su garancije izdate od strane vlade, koje uključuju garancije izdate državnim bankama, državnim preduzećima, privatnim preduzećima itd. Garancija je preuzeta pisana ugovorena finansijska obaveza, u slučaju da strana koja ima primarnu obavezu za vraćanje takve finansijske obaveze nije izvršila dospelu uplatu. Zajmoprimac je strana koja primarno ima obavezu izmirenja duga. Korisnik garancije (primalac garancije) je kreditor ili zajmodavac kojem se, u slučaju neispunjenja dospelih obaveza od strane zajmoprimca, izdavalac garancije obavezuje da će ispuniti ugovorenu obavezu, ako su ispunjeni uvjeti iz garancije. Po zakonu kantoni mogu izdavati garancije samo ako se one odnose na kapitalne investicije. U Prijedlogu budžeta Unsko-sanskog kantona garancije nisu navedene, niti je navedeno dali su pojedine garancije planirane ili nisu, kome i u koju svrhu će biti izdate itd.

• **Porezne olakšice**

Porezne olakšice nastaju kao rezultat iznimke ili povlastice u poreznom sistemu za određene subjekte, individue ili aktivnosti. Prema onome što International Budget Partnership preporučuje kao najbolju budžetsku praksu, porezne povlastice bi morale biti dio rasprave pri vođenju opće debate o budžetu. Na primjer, država može ohrabriti određenu kompaniju, kroz porezne olakšice, da pokrene određena istraživanja ili proizvodnju, i to je gotovo jednako kao da je sufinansirala tu kompaniju kroz rashodovnu stranu budžeta. Međutim, porezne olakšice koje nisu konstanta i zahtijevaju novo razmatranje i odobravanje svake budžetske godine, sigurno izazivaju više pažnje i rasprava nego olakšice koje su trajna stavka u poreznom zakonu.

Najbolja praksa podrazumijeva da porezne olakšice jasno moraju biti naznačene u budžetu, te mora biti naveden iznos određene olakšice, svrha olakšice i njeno trajanje, kao i korisnik određene olakšice. Također, pored povremenih poreznih olakšica koje variraju iz godine u godinu i imaju svoj određeni period trajanja, u budžetu bi trebale biti navedene i sve porezne olakšice koje su sadržane u poreznom zakonu. U Prijedlogu budžeta USK nije navedeno primjenjuju li se određene porezne olakšice ili ne, te ko su korisnici navedenih olakšica.





- **Finansijske donacije i donacije u naturi**

Donacije se smatraju neporeznim prihodom i kao takve jasno bi trebale biti naznačene u budžetu. U budžetskim dokumentima trebale bi biti navedene i pojedinačno klasificirane finansijske donacije i donacije u naturi. Kada kažemo donacije u naturi treba reći da se misli na one donacije koje bi se mogle prodati na tržištu i zamijeniti za novac. Dakle, tu se ne misli na donacije u smislu pružanja nekih stručnih znanja i usluga. U Prijedlogu budžeta Unsko-sanskog kantona naveden je samo ukupni iznos donacija ali nisu navedeni i pojedinačno raščlanjeni izvori finansijskih donacija, niti su navedene donacije u naturi. Ono što International Budget Partnership smatra najboljom praksom podrazumijeva da su navedene i detaljno pojašnjene sve vrste donacija, kao i svi donatori.

- **Nefinansijske parametre koji su potrebni za analizu budžeta**

Nefinansijski parametri koji su potrebni za analizu budžeta također su usko vezani uz programsko budžetiranje. Najvažniji cilj reforme upravljanja javnim finansijama je bolje povezati alokaciju budžetskih sredstava sa prioriternim politikama vlada, odnosno ekonomskim i socijalnim ciljevima zemlje. Ovo se postiže putem uvođenja programskog budžetiranja zasnovanog na ciljevima i rezultatima aktivnosti budžetskih korisnika. Jednostavno rečeno, priprema budžeta u programskom formatu je proces u kojem se sredstvaraspodjeljuju na programe aktivnosti korisnika, od kojih svaki sadrži jasno definirane ciljeve irezultate koji se planiraju postići sa dodijeljenim sredstvima. Kroz format programskog budžeta od korisnika se zahtijeva da precizirašta se poduzima kako bi se ostvarili planirani ciljevi i postigli željeni rezultati, te prikaže koliko ćeostvarivanje datog cilja koštati budžet. Dakle, kada govorimo o nefinansijskim parametrima potrebno je kvalitetno definirati strateške i operativne ciljeve određenog programa, mjere učinka, usklađenost mjera učinka sa budžetom, da li su mjere učinka dobro kreirane, kako će provedene mjere uticati na poboljšanje kvaliteta života najugroženijih kategorija stanovništva itd.

1.2.3. Usvojeni budžet

Budžet je primarni instrument kreiranja ekonomske, socijalne i fiskalne politike vlade. Njim se utvrđujuvladini ekonomski ciljevi i fiskalna strategija, te predstavlja sredstvo kojim se ciljevi strateških politika vladeprevode u programe, usluge i aktivnosti koje zadovoljavaju socijalne i ekonomske potrebe građana.Budžet, stoga, podrazumijeva donošenje eksplicitnih odluka za građane; pravljenje izbora izmeđuekonomskih i fiskalnih ciljeva; pravljenje izbora između najvažnijih prioriternih politika i rezultata koje vladanastoji postići i alokaciju budžetskih sredstava tome shodno.Donošenje pravih izbora promovíše stabilnu fiskalnu politiku, ekonomski rast i smanjenje siromaštva.Donošenje pogrešnih izbora može rezultirati manjim ekonomskim rastom, fiskalnom i monetarnomnestabilnošću i neefikasno, neefektivno i loše usmjerenom potrošnjom.





Usvojeni budžet je dokument kojim se izvršnoj vlasti daje ovlaštenje da prikuplja prihode, pravi rashode i stvara dug. Mogućnosti koje stoje na raspolaganju organizacijama civilnog društva kada je u pitanju analiza usvojenog budžeta veoma su slične onima koje smo naveli u poglavlju koje se odnosi na prijedlog budžeta. Dakle, organizacije civilnog društva mogu analizirati budžetske prioritete, sredstva izdvojena za određene sektore, uticaj budžeta na različite kategorije stanovništva, na ekonomski rast itd. Međutim, analize usvojenog budžeta mogu biti i mnogo detaljnije obzirom da navedene organizacije imaju više vremena na raspolaganju.

Usvojeni budžet može se koristiti i kako bi se ispitala uloga zakonodavca u budžetskom procesu. Odgovornost zakonodavne vlasti, kao institucije koja zastupa „društvo“, je da osigura da budžet optimalno zadovoljava potrebe građana dostupnim sredstvima. Organizacije civilnog društva mogu usporediti prijedlog budžeta s usvojenim budžetom, kako bi se vidjelo da li je parlament prijedlog budžeta usvojio u originalu ili su načinjene značajne izmjene, te postoji li realna osnova za uvedene izmjene.

Generalno posmatrajući usvojeni budžet može organizacijama civilnog društva pružiti polaznu tačku za procjenu da li usvojeni budžet ispunjava osnovne zacrtane ciljeve. Navedene organizacije mogu koristiti usvojeni budžet kako bi nadzirale implementaciju redovnih budžetskih inicijativa, te da li političke odluke doprinose ostvarenju određenih programskih ciljeva bez povećanja gubitaka u budžetu.

Ono do čega smo također došli u našem istraživanju jeste da se krše rokovi za usvajanje budžeta koji su jasno precizirani Zakonom o budžetima u Federaciji BiH. Nakon razmatranja od strane vlade, premijer podnosi prijedlog budžeta za sljedeću godinu parlamentu, najkasnije do 1. novembra tekuće godine za sljedeću fiskalnu godinu, a parlament usvaja predloženi budžet do 31. decembra tekuće godine. U Unsko-sanskom kantonu navedeni rokovi se uglavnom ne poštuju, te je za prva tri mjeseca 2011. i 2012. godine na snazi bila Odluka o privremenom finansiranju.

1.2.4. Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta

Kvartalnim izvještajima o izvršenju budžeta se periodično mjere trendovi tekućih prihoda, rashoda i javnog duga, a što omogućava poređenje sa budžetskim brojkama i korelacijama. Vlada bi trebala objavljivati izvještaje o izvršenju budžeta kako bi se mogla vršiti poredba između izvršenog i planiranog budžeta. Kvartalni izvještaji o izvršenju budžeta omogućavaju organizacijama civilnog društva da svoje analize usmjere na pretpostavke i prognoze u budžetu, kao i na implementaciju budžeta. Ukoliko organizacije civilnog društva imaju informacije koje upućuju na to da određeni vladin program ne daje željene rezultate one same mogu provesti određeno istraživanje i predložiti konkretne mjere za poboljšanje. Dakle, generalno govoreći kvartali izvještaji omogućavaju organizacijama civilnog društva da izvrše procjenu sprovodi li se budžet na tragu onoga kako je prvobitno zacrtano ili se javljaju određena odstupanja.



Ako govorimo o nešto konkretnijim zaključcima koje organizacije civilnog društva mogu izvući iz kvartalnih izvještaja o izvršenju budžeta, onda se to odnosi na prihode i rashode, odnosno kako su odstupanja oekonomskih pretpostavki i prognoza uticala na promjene u prihodima i rashodima. Ako su odstupanja od prvobitnih pretpostavki i prognoza znatna, organizacije civilnog društva mogu tražiti zvanično objašnjenje od vlade. Na primjer, ako se ne ostvari povećan broj radnih mjesta koje je vlada predviđjela može doći do povećanih zahtjeva za pomoć nezaposlenima, a što uveliko može uticati na rashodovnu stranu budžeta.

Kvartalni izvještaji mogu pomoći organizacijama civilnog društva da procijene kako vlada reaguje ili kako bi trebala reagovati na promjene koje su se desile od trenutka usvajanja budžeta. Također, kvartalni izvještaji jasan su pokazatelj hoće li biti potrebe za rebalansom budžeta. Oni su ujedno i pokazatelj kako se vlada nosi sa onim uticajima na budžet koji su van njene kontrole, kao što su promjene kamatnih stopa i drugih finansijskih faktora izvan zemlje, nepredviđene promjene u svjetskoj ekonomiji itd. Pomoću kvartalnih izvještaja o izvršenju budžeta organizacije civilnog društva mogu pratiti uticaj ovih nepredviđenih faktora na budžet i svojim zaključcima i prijedlozima pomoći vladi da umanjí posljedice.

Kada je riječ o Kvartalnim izvještajima o izvršenju budžeta USK, pored kvartalnih izvještaja o izvršenju prihoda i rashoda, trebali bi se izdavati i kvartalni izvještaji o ukupnom dugu što bi pomoglo da se vidi rast ili smanjenje zaduženosti iz kvartala u kvartal, ali i da se ima bolji uvid u ukupnu fiskalnu stabilnost Unsko-sanskog kantona. Također, navedeni izvještaji trebali bi sadržavati i izvršenje po programima, međutim programsko budžetiranje još nije uvedeno u budžetski proces Unsko-sanskog kantona.

1.2.5. Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta

Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta daje organizacijama civilnog društva priliku da procijene kako se budžet razvijao u odnosu na prvobitno planirani. Kada su u pitanju resorna ministarstva, organizacije civilnog društva mogu koristiti godišnjizvještaj o izvršenju budžeta kako bi osigurale osnovu za raspravu o poboljšanjima realizacije određenih programa u tekućoj budžetskoj godini, ali i kao osnovu za pripremu sugestija za formuliranje prijedloga budžeta za nadolazeću budžetsku godinu. Postoje mnogi razlozi zbog kojih troškovi vlade mogu odstupati od onih koji su prvobitno usvojeni od strane zakonodavne vlasti, a to su: loša fiskalna politika, korupcija, neregularnosti u nabavkama itd. S druge strane odstupanja se mogu javiti i iz opravdanih razloga kao što su promjene u svjetskoj ekonomiji ili elementarna nepogoda koja je zadesila zemlju, i koja iziskuje dodatna neplanirana sredstva.

Organizacije civilnog društva moraju stalnonadzirati rashode koji nastaju, kako bi osigurale da se budžeti koriste u svrhu za koju su namijenjeni. Čak i kada se organizacije civilnog društva ne slažu sa određenim programima trebaju nastaviti nadzor nad trošenjem sredstava, a kako bi osigurale da se javna sredstva koriste efikasno i bez malverzacija. Dakle, godišnji izvještaj o izvršenju budžeta može pružiti korisne informacije o tome zašto se usvojeni budžet i stvarno



izvršenje prihoda/rashoda razlikuju. Ovi izvještaji također mogu pojasniti razliku između ciljeva koje je postavila vlada i onoga što se uistinu ostvarilo.

Iako je informacija o ostvarenju prihoda i rashoda sadržana i u kvartalnim izvještajima o izvršenju budžeta, treba reći da su u godišnjem izvještaju o izvršenju budžeta prezentirane mnogo detaljnije informacije koje se odnose na cijelu budžetsku godinu. Informacije sadržane u ovom izvještaju pružit će prvu priliku organizacijama civilnog društva da analiziraju učinak vlade u cijelosti. Analizom godišnjeg izvještaja o izvršenju budžeta organizacije civilnog društva mogu ući u trag načinu na koji se trošio budžetski novac kroz budžetsku godinu.

Kada govorimo o Godišnjem izvještaju o izvršenju budžeta Unsko-sanskog kantona, treba reći da smo došli do sljedećih preporuka za poboljšanje:

- U Godišnjem izvještaju o izvršenju budžeta USK trebale bi biti objašnjene razlike između prvobitnih makroekonomskih pretpostavki i konačnih makroekonomskih ostvarenja. (Vidi str. 13.)
- Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta USK trebao bi sadržavati vanbudžetske fondove. (Vidi str. 14.)
- Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta USK trebao bi sadržavati nefinansijske parametre potrebne za analizu budžeta. (Vidi str. 17.)

Kao što smo već naveli Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta USK prikazuje razliku između planiranog i izvršenog budžeta, ali nisu navedeni rebalansi koji su nastajali tokom budžetske godine. Također, navedeni izvještaj bi trebao sadržavati i izvršenje budžeta po programima, međutim programsko budžetiranje još nije uvedeno u budžetski proces Unsko-sanskog kantona.

1.2.6. Revizorski izvještaji

Ured za reviziju svake godine samostalno donosi godišnji plan revizije, kojim se definiira obavljanje finansijskih revizija, revizija učinka, i drugih specijalnih revizija u tekućoj godini. Zakon propisuje obaveznu finansijsku reviziju svih korisnika budžeta u BiH, a teme revizije učinka se biraju prema parametrima koji, između ostalog, uključuju i društveni interes odnosno zanimanje javnosti za određene teme (npr. upošljavanje u institucijama BiH, javne nabavke, zakupi poslovnih prostora i sl.). Pri izradi godišnjih planova rada Ureda za reviziju ovaj interes se interno analizira i uzima u obzir u izradi plana revizije.

Svaki građanin se Uredu za reviziju može obratiti sa temama i problemima koje smatra značajnim, ali ni u kom slučaju, ni javnost, niti parlament, niti bilo koje drugo tijelo zakonodavne, izvršne ili sudske vlasti ne može Uredu nametati obavljanje određene revizije. To se odnosi i na specijalne revizije, o čijem vršenju Ured odlučuje samostalno, ali koje mogu kandidirati kako institucije, tako i pojedinci. O tome jasno govori i činjenica da se godišnji plan revizije parlamentarnim povjerenstvima mjerodavnim za finansije i budžet dostavlja tek u formi



informacije.

Kada je u pitanju praćenje rezultata revizije, osim redovitog objavljivanja izvješća na svojoj web stranici i kontinuirane komunikacije s medijima, svako naredno izvješće o finansijskoj reviziji na početku sadrži poglavlje u kojemu se obrađuje realizacija preporuka iz ranijeg izvješća. Dakle, timovi revizora tokom tzv. prethodne revizije na terenu provjeravaju stupanj realizacije preporuka.

Revizorski izvještaji predstavljaju neovisnu ocjenu vladinih računa od strane vrhovne revizorske institucije. Navedeni izvještaji obično procjenjuju da li je izvršna vlast prikupila prihode i potrošila sredstva u skladu sa odobrenim budžetom. Organizacije civilnog društva mogu koristiti revizorske izvještaje kao značajan izvor informacija o tome koliko dobro ili loše je budžet implementiran. Revizorski izvještaji obično izvještavaju o prekomjernom trošenju, malverzacijama i prevarama, i naglašavaju slabe tačke u procesu upravljanju javnim novcem. Također, revizorski izvještaji često predstavljaju jedini nezavisni izvor informacija o finansijskoj stabilnosti vlade, dakle ovi izvještaji su važan izvor u procjeni da li se novac troši razborito.

Odnos vlasti prema revizorskim izvještajima možda najbolje potkrepljuje činjenica da pri vršenju istraživanja o transparentnosti i odgovornosti budžetskog procesa u Unsko-sanskomkantonunismo uspjeti doći do Izvještaja o postupanjima prema preporukama Ureda za revizijuinstitucija u Federaciji BiH. Najbolja praksa podrazumijeva da bi izvršna vlast trebala redovno objavljivati izvještaje o tome šta je napravljeno kako bi se provele preporuke, te bi navedeni izvještaji morali biti dostupni javnosti.

2. Izvještaji koji bi trebali biti dio budžetskog procesa u Bosni i Hercegovini

2.1. Budžet za građane

Vlada bi trebala snositi odgovornost i odgovarati građanima za ono što radi, a odgovornost dijelom podrazumijeva da bi vladini programi trebali biti odraz potreba i prioriteta građana. Važno je naglasiti da se budžet svake države puni upravno novcem građana kroz poreze koje građani plaćaju. Čak i onda kada se budžet puni dizanjem kredita i zaduživanjem treba reći da su upravo građani ti koji će vraćati taj novac.

Dakle, obzirom da se budžet puni novcem građana, vlada je dužna da objavljuje i učini javnim detaljne finansijske izvještaje o tome kako se novac iz budžeta troši. Problem je u tome što su ti finansijski izvještaji i budžetski dokumenti često veoma komplicirani i pisani jezikom struke koji većina građana teško može razumjeti. Ukoliko građani nisu u mogućnosti da razumiju objavljene dokumente, onda neće biti ni u mogućnosti da postavljaju pitanja i traže odgovornost vlade. Upravo bi budžet za građane trebao predstavljati neku vrstu pojašnjenja koje bi omogućilo

širokoj javnosti da bolje razumije planove vlade kada se radi o prikupljanju prihoda i trošenju javnih sredstava, odnosno kada je riječ o budžetskim programima i politikama.

Budžet za građane je dokument koji bi trebao objediniti i pojasniti osnovne informacije o budžetu, te ih prezentirati koristeći terminologiju koja bi bila razumljiva široj javnosti. Svrha ovog dokumenta je da poboljša znanje građana o javnim finansijama i ohrabri ih da postanu relevantan faktor u budžetskom procesu. Budžet za građane također može poslužiti i kao instrument za educiranje stanovništva o tome kako se budžet formulira, usvaja, izvršava, te koje odgovoran za svaku od tih faza. Kroz budžet za građane vlada može objasniti koja razina vlasti je zadužene za obavljanje određenih funkcija i sprovođenje određenih programa.

Na kraju također treba naglasiti da osim građana i sama vlada ima korist od objavljivanja budžeta za građane, jer na taj način pokazuje da osjeća odgovornost prema svojim građanima. Nastojanje vlade da prezentira fiskalnu politiku i budžetski proces na što jednostavniji i razumljiviji način može učvrstiti njen legitimitet u očima javnosti. Prema nalazima istraživanja u 2012. godini, 26 država objavilo je ovaj dokument, premda se među njima ne nalazi Bosna i Hercegovina, te nijedna od naših susjednih zemalja.

2.2. Polugodišnji pregled budžeta

Polugodišnji pregled budžeta treba sadržavati pregled učinka budžeta na sredini budžetske godine i komentirati potencijalne promjene ekonomskih pretpostavki koje mogu uticati na usvojenu budžetsku politiku. Izrada navedenog dokumenta omogućava organizacijama civilnog društva da analiziraju i procijene jesu li pretpostavke i prognoze vlade bile tačne, ili su određena nacionalna i internacionalna događanja učinila te pretpostavke i prognoze pogrešnim, te je neophodna izmjena. Također, organizacije civilnog društva mogu koristiti polugodišnji pregled budžeta kako bi razvile i dale konkretne preporuke vladi kako da unaprijedi budžetske programe. Kako bi izvršile procjenu da li se određeni program dosljedno provodi ili postoje određeni problemi, organizacije civilnog društva mogu koristiti informacije o realizaciji određenog programa koje su prezentirane u polugodišnjem pregledu budžeta, i porediti ih sa ciljevima prvobitno zacrtanim u budžetu.

Kada govorimo o rashodima organizacije civilnog društva mogu analizirati ažuriranu procjenu rashoda koja je prezentirana u polugodišnjem pregledu budžeta i tražiti objašnjenje od vlade zašto su određene preinake načinjene. Organizacije civilnog društva također mogu pratiti opravdanost alokacije određenih sredstava, nove raspodjele između budžetskih korisnika itd. Kao i sa rashodima tako i sa приходima navedene organizacije mogu izvršiti analizu da li je vlada uspjela prikupiti prihode onako kako je to prvobitno planirala. One mogu procijeniti da li je razlog za odstupanje od prvobitno usvojenog budžeta loše planiranje, ili promjena u međunarodnim ekonomskim okvirima koja je nastala nakon usvajanja budžeta.

Na polovini godine, odnosno negdje u periodu objavljivanja polugodišnjeg pregleda budžeta,



vlada objavljuje svoj stav o tome da li postoji potreba za rebalansom budžeta, te organizacije civilnog društva mogu iskoristiti priliku da kandidiraju neki novi program za koji smatraju da bi trebao biti uvršten u budžet.

Dakle, polugodišnji pregled budžeta pruža priliku organizacijama civilnog društva da prate implementiranje usvojenog budžeta i da se pobrinu da su prvobitno zacrtani ciljevi ostvareni bez neopravdanog trošenja javnog novca. Prema nalazima istraživanja u 2012. godini, 29 država objavilo je ovaj dokument, uključujući susjednu Srbiju i Sloveniju.





Zaključak

U skladu s najuspješnijim praksama razvijenih zapadnih zemalja i naporima međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, u proteklih nekoliko godina u implementaciji je reforma budžetskog procesa nasvim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. Reforma je rezultirala uvođenjem dokumenta okvirnog budžeta i usaglašavanjem kalendarskih rokova za punu implementaciju srednjoročnog pristupa planiranju i izradi budžeta na svim razinama vlasti.

Jedan od bitnih elemenata reforme je i izrada programskog budžeta, kao budžeta zasnovanog na ciljevima i rezultatima aktivnosti budžetskih korisnika. Najveći napredak u ovom smislu postignut je usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o finansiranju institucija u Bosni i Hercegovini kojim je predviđeno i uvedeno programsko budžetiranje, te su u Prijedlogu budžeta institucija BiH za 2011. godinu jasno navedeni programi za svakog budžetskog korisnika. Upravo ova činjenica doprinijela je da Bosna i Hercegovina (državna razina) u 2012. godini ostvari napredak u istraživanju o transparentnosti i odgovornosti budžetskog procesa u odnosu na istraživanja koja su provedena 2008. i 2010. godine. Kada su u pitanju zemlje u regiji Slovenija je najbolje rangirana (74 indeksna boda), zatim Hrvatska (61 bod), dok su slabije rangirane Albanija (47 bodova), Srbija (39 bodova) i Makedonija (35 bodova).

Kada govorimo o rezultatima istraživanja transparentnosti i odgovornosti budžetskog procesa na svim razinama vlasti poredak je sljedeći: Bosna i Hercegovina (državna razina) 50 indeksnih bodova, Bosansko-podrinjski kanton 45 bodova, zatim slijede Sarajevski kanton 42 boda, Hercegovačko-neretvanski kanton i Distrikt Brčko 41 bod, Federacija BiH 40 bodova, Tuzlanski kanton i Zeničko-dobojski kanton 39 bodova, Republika Srpska 36 bodova, Kanton 10 35 bodova, Posavski kanton 34 boda, Unsko-sanski kanton 27 bodova, Srednjobosanski kanton 26 bodova i Zapadnohercegovački kanton 21 bod. Dakle, kao što smo već naglasili u Unsko-sanskom kantonu nismo uspjeli doći do obrazloženja prijedloga budžeta što je uveliko uticalo na rezultat. U navedenom kantonu još uvijek je ostalo mnogo prostora za poboljšanje, obzirom da sa ovakvim rezultatom prema rangiranju International Budget Partnership-a Unsko-sanski kanton spada u red onih koji objavljuju minimalne informacije. Unsko-sanski kanton se po broju ostvarenih bodova u globalnom poretku nalazi u rangu sa Dominikanskom Republikom i Angolom.

Ova brošura prije svega ima za cilj da pomogne i podrži nastavak reforme budžetskog procesa u Bosni i Hercegovini. U prethodnom periodu sprovedene su određene reforme i napravljeni pomaci kako bi se proces budžetiranja u Bosni i Hercegovini na svim razinama vlasti učinio transparentnijim i odgovornijim. Istraživanje koje je provela Fondacija CPI jasno pokazuje da postoji još niz mjera koje bi trebalo provesti kako bi se budžetski proces u BiH uskladio sa međunarodnim standardima. Veoma je važno da svi relevantni faktori u navedenom procesu, a to se prije svega odnosi na izvršnu i zakonodavnu vlast, shvate značaj i odgovornost svoje uloge u kreiranju transparentnijeg i odgovornijeg budžetiranja u Bosni i Hercegovini. Vlast treba obezbijediti pravovremene, sveobuhvatne i tačne informacije kako bi civilno društvo moglo učinkovito sudjelovati u budžetskom procesu.



Korisni linkovi:

Vijeće ministara BiH - www.vijeceministara.gov.ba
Parlamentarna skupština BiH - www.parlament.ba
Ministarstvo finansija i trezora BiH - www.mft.gov.ba
Vlada Federacije BiH - www.fbihvlada.gov.ba
Parlament Federacije BiH - www.parlamentfbih.gov.ba
Federalno ministarstvo finansija - www.fmf.gov.ba
Vlada Republike Srpske - www.vladars.net
Narodna skupština Republike Srpske - www.narodnaskupstinars.net
Vlada Brčko Distrikta BiH - www.bdcentral.net
Skupština Brčko Distrikta BiH - www.skupstinabd.ba
Vlada Kantona Sarajevo - www.ks.gov.ba
Skupština Kantona Sarajevo - skupstina.ks.gov.ba
Ministarstvo finansija Kantona Sarajevo - mf.ks.gov.ba
Vlada Županije Zapadnohercegovačke - www.vladazzh.com
Skupština Županije Zapadnohercegovačke - www.skupstina-zzh.ba
Ministarstvo finansija Županije Zapadnohercegovačke - www.ministarstvo-financija-zzh.gov.ba
Vlada Tuzlanskog kantona - www.vladatk.kim.ba
Vlada Bosansko-podrinjskog kantona - www.bpkg.gov.ba
Vlada Kantona IO - www.vladahbz.com
Vlada Srednjobosanskog kantona - www.sbk-ksb.gov.ba
Vlada Unsko-sanskog kantona - www.vladausk.ba
Vlada Županije Posavske - www.zupanijaposavska.ba
Skupština Županije Posavske - skupstinazp.ba
Vlada Hercegovačko-neretvanske županije - www.vlada-hnz-k.ba
Zeničko-dobojski kanton - www.zdk.ba
Uprava za indirektno oporezivanje BiH - www.uino.gov.ba
Odjeljenje za makroekonomsku analizu pri UIO - www.oma.uino.gov.ba
Ured za reviziju institucija BiH - www.revizija.gov.ba
Ured za reviziju institucija u Federaciji BiH - www.saifbih.ba
Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske - www.gsr-rs.org
Ured za reviziju finansijskog poslovanja institucija Brčko Distrikta BiH - www.revizori-bdbih.ba
International Budget Partnership - www.internationalbudget.org
Fondacija "Centar za zastupanje građanskih interesa" - www.cpi.ba budzeti.ba www.gdjejelova.ba



BROŠURA ZA
NEVLADINE
ORGANIZACIJE
I GRAĐANSTVO

2014.